

Lidia Mierzejewska, 2010, *Rozwój zrównoważony miasta. Zagadnienia poznawcze i praktyczne*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, 415 s.

W literaturze często podkreśla się, że pojęcie zrównoważonego rozwoju jest bardzo istotne w różnych naukach, przy czym nieraz można znaleźć pewne sprzeczności definicyjne z nim związane. Jak stwierdza Lidia Mierzejewska, autorka omawianej monografii, „rozwój zrównoważony jest w dużej mierze ideą opartą na moralności, sprawiedliwości, równości i myśleniu o perspektywicznych skutkach podejmowanych obecnie decyzji oraz działań”. Powyższe zagadnienie okazuje się istotne także w kontekście rozwoju miasta. Celem napisanej w Instytucie Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu pracy była identyfikacja problemów i zagrożeń, które dotyczyć mogą miast polskich w kontekście zrównoważonego rozwoju. Książka jest obszerna, liczy – poza wprowadzeniem – siedem rozdziałów. Dlatego też w niniejszym tekście w sposób bardziej szczegółowy przybliżone zostaną wybrane jej części.

Pierwsze rozdziały zawierają szczegółowy przegląd literatury. Na początku autorka scharakteryzowała podstawowe aspekty i wskaźniki związane ze zrównoważonym rozwojem. Idea ta ma swoją genezę w naukach z zakresu ochrony środowiska. W roku 1987 w raporcie Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju ONZ zdefiniowano to pojęcie jako „rozwój, który zaspokaja potrzeby obecnego pokolenia bez narażania na szwank możliwości przyszłych pokoleń do zaspokajania ich własnych potrzeb”. Podejście to było krytykowane zarówno przez zwolenników „głębokiej ekologii” (m.in. za technokratyczne podejście do zarządzania zasobami środowiska), jak i przez zwolenników wzrostu gospodarczego (za niedocenywanie roli postępu technologicznego). Istota zrównoważonego rozwoju wiąże się jednak z wieloma aspektami interdyscyplinarnymi. Autorka wyróżnia tu aspekty przyrodnicze (traktowanie środowiska jako nieodłącznej części procesów rozwojowych), społeczne (dążenie do sprawiedliwości wewnątrz- i międzypokoleniowej), ekonomiczne oraz przestrzenne (a zwłaszcza dotyczące ładu przestrzennego). Wskaźniki zrównoważonego rozwoju również odnoszą się do wielu, często zróżnicowanych sfer życia, takich jak np. rozwój gospodarczy, bieda, zdrowie publiczne, zmiany klimatyczne, modele konsumpcji czy też zarządzanie zasobami naturalnymi.

W kolejnym rozdziale autorka odnosi się do problemów funkcjonowania i rozwoju miasta, wśród najważniejszych wyzwań i trudności rozwojowych miast wskazując: problemy przyrodnicze, społeczne, gospodarcze oraz przestrzen-

ne. Już powyższe zestawienie skłania do wniosku, że problemy te można łączyć w bardzo szerokim zakresie z zagadnieniem zrównoważonego rozwoju. Lidia Mierzejewska szczególnie akcentuje kwestię „rozlewania się miasta” (*urban sprawl*), problemów komunikacyjnych w miastach oraz potrzeby rewitalizacji ich części. Można dodać, że każdy z tych wątków był i jest szeroko omawiany w osobnych monografiach oraz na specjalnych konferencjach naukowych. Miasto jest określane jako specyficzny terytorialny system społeczny. Szczególnie ważne w tym kontekście są przede wszystkim relacje i działania społeczne zachodzące między ludźmi, ich zbiorowościami lub podsystemami społecznymi w mieście, relacje transformacyjne (przekształcanie przez mieszkańców miast środowiska przyrodniczego) oraz same oddziaływania przyrodniczo-ekologiczne, także wpływające na ludzi i ich działalność. Miasto może być w tym kontekście rozumiane jako ekosystem, w którym powstała wyraźnie określona struktura troficzna, występuje zróżnicowanie biotyczne oraz obserwowany jest proces krążenia materii. Nie budzi wątpliwości, że z taką koncepcją może być łączona opisana w kolejnym rozdziale idea miasta zrównoważonego.

W mieście zrównoważonym cele społeczno-gospodarcze powinny być harmonijnie połączone ze sprawami środowiska i wykorzystania energii w celu zapewnienia ciągłości zmian. Często za podstawowe kryterium równowagi w mieście przyjmowany jest potencjalnie wysoki poziom satysfakcji i zdrowotności obecnego oraz przyszłych pokoleń, przy założeniu wykorzystania przyrostu zasobów przyrody bez pomniejszania ich ogólnej wielkości. Wśród zadań miast wymienia się więc w tym kontekście m.in. importowanie pojemności środowiskowej z innych regionów oraz ograniczenie zapotrzebowania na pewne zasoby i zwiększanie pojemności środowiskowej w skali regionalnej i lokalnej. Dlatego miastem zrównoważonym jest miasto idealne, spójne, jednak pod wieloma względami różnorodne, dobrze zarządzane i zużywające zasoby środowiska w sposób efektywny (przy jednoczesnej wysokiej jakości życia mieszkańców). Można je więc określać jako pewien docelowy model, do którego podmioty zarządzające miastem powinny zmierzać, uwzględniając ład przyrodniczy (czyli ład ekologiczny – polegający m.in. na właściwych proporcjach między terenami zainwestowanymi i wolnymi), ład społeczny, ład gospodarczy (uwzględniający zasady wysokiego zaawansowania technologicznego oraz gospodarki opartej na wiedzy) oraz ład przestrzenny. Wśród warunków tak rozumianej równowagi w mieście autorka proponuje ograniczanie konsumpcji, wykorzystanie najnowszych technologii w działaniu miasta (m.in. przy produkcji żywności), gwarancję wysokiego poziomu bezpieczeństwa dla mieszkańców, zwalczanie ubóstwa, wspieranie trwałych form budownictwa, edukację oraz dbałość o równowagę w gospodarce (dzięki zastosowaniu zasad związanych z gospodarką opartą na wiedzy oraz wdrażaniem innowacyjnej gospodarki). Ważna jest również odpowiednia gospodarka przestrzenna, która może się sprowadzać do zwiększenia różnorodności form zabudowy terenu, wzrostu wielofunkcyjności osiedli oraz eliminacji osiedli substandardowych.

Przy okazji realizacji tych wszystkich zadań istotną rolę odgrywają władze miejskie w kontekście planowania i realizacji rozwoju zrównoważonego. Także temu tematowi został poświęcony osobny rozdział. Autorka na początku słusznie doprecyzowuje pojęcia polityki rozwoju miasta, zarządzania miastem oraz planowania rozwoju. Polityka rozwoju obejmuje system celów oraz procedury niezbędne do ich osiągnięcia. Do środków oraz procedur zaliczono poza podstawami prawnymi właśnie zarządzanie i planowanie, które są w sposób nierozdzielny związane z legislacją. Zarządzanie w tym kontekście to działalność zmierzająca do zapewnienia sprawnego funkcjonowania i zrównoważonego rozwoju miasta. Sposób doprecyzowania tego pojęcia w literaturze bywa zróżnicowany. Kształtowanie rozwoju zrównoważonego miasta jest uzależnione od systemów planowania, wśród których należy wyodrębnić przede wszystkim system społeczno-gospodarczy oraz system przestrzenny. Wśród podstawowych narzędzi, dzięki którym taki rozwój można uzyskać, autorka wyróżnia:

- strategię rozwoju zrównoważonego miasta. Dokument ten powinien gwarantować zaspokojenie potrzeb społeczności miejskich, bez ograniczenia dążeń i aspiracji przyszłych pokoleń, zapewnić zdrowe warunki życia i pracy mieszkańcom, wzmacniać rozwój ekonomiczny oraz aktywnie chronić rozwój przyrodniczy;
- miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem oszczędnej gospodarki przestrzenią oraz minimalizacji konfliktów funkcjonalno-przestrzennych;
- planowanie zintegrowane, którego celem ma być poprawa jakości środowiska przyrodniczego.

Lidia Mierzejewska proponuje także – wykorzystując literaturę przedmiotu – uspołecznienie procesu rozwoju miasta. W tym kontekście należy wspomnieć o wzrastającym znaczeniu modeli rozwoju miasta, m.in. planowania komunikacyjnego (*communicative planning*). Opiera się on na założeniu, że komunikacja międzyludzka jest najważniejszym elementem praktyki planistycznej. Planiści w tym kontekście powinni wskazywać wszystkie możliwe konsekwencje proponowanych rozwiązań, a także w każdym przypadku opracować plan alternatywny zgodny z założeniami zrównoważonego rozwoju i podjąć próbę przekonania do niego wszystkich uczestników procesu planowania. Powyższe wiąże się również z koncepcją miejskiego współrzędzenia (*urban governance*), w którym kluczowe znaczenie mają relacje sieciowe zachodzące pomiędzy podmiotami sprawującymi władzę. Znaczącą rolę odgrywa tutaj samoorganizacja społeczna, która wpływa na efektywność procesu współrzędzenia.

Po uwagach teoretycznych autorka omawia w kolejnym rozdziale zrównoważony rozwój Poznania, w tym celu analizuje wybrane dokumenty oraz wskaźniki. Badania przeprowadzone były w sposób bardzo szeroki, uwzględniono w nich zarówno ankiety, jak i dane społeczne oraz demograficzne. W podsumowaniu L. Mierzejewska stwierdza, że Poznań jest miastem o rozwijającej się gospodarce, poprawiającej się sytuacji społecznej oraz zmniejszającej presji organizmu miejskiego na środowisko przyrodnicze. W związku z powyższym uzasadniona

jest konkluzja, że podejmowane przez władze miejskie działania zmierzają w kierunku zrównoważonego rozwoju.

Badania kontynuowane są w kolejnym rozdziale, w którym dokonano analizy osiemnastu miast polskich (będących siedzibami urzędów wojewódzkich i sejmików wojewódzkich) opartej na kryterium zrównoważonego rozwoju. Jak stwierdza autorka, wielocechowe określenie poziomu zrównoważenia w zbiorze miast stanowi podejście nowatorskie. Zastosowano w szczególności analizę skupień, analizę składowych głównych (na której podstawie określono równowagę wewnątrzsystemową miast), analizę zmiennych i korelacji kanonicznych (na jej podstawie określono równowagę międzysystemową miast), a także wielozmienną analizę regresji. Z przeprowadzonych badań wynika m.in., że poziom rozwoju podsystemu społecznego ma statystycznie istotny wpływ na stan podsystemu środowiska przyrodniczego, a oba te podsystemy cechuje względny stan równowagi.

Opisywana publikacja zasługuje na bardzo wysoką ocenę. Głównym jej walorem jest umiejętne, interdyscyplinarne połączenie tematyki zarządzania miastem i problemu zrównoważonego rozwoju. Autorka, posiadająca już wcześniej ciekawy dorobek z zakresu tematycznego rozwoju lokalnego, w sposób trafny połączyła wątki ekonomiczne, przyrodnicze i społeczne. Pozostaje wyrazić nadzieję, że podjęte w monografii tematy oraz rodzaje badań będą w dalszym ciągu rozwijane.

Maciej J. Nowak